

ԱՄՆ ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ԼՈՐԲԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ (2000-2020ԹԹ.) *

ՀՏԴ 93/94:327

DOI: 10.52063/25792652-2021.4-137

ՀԱՅԿԱՐԱՍ ՆԱՀԱՊԵՏՅԱՆ

Լիբերթի համալսարանի պամոլոգիայի ֆակուլտետի ասպիրանտ,
ք. Լինչբուրգ, Վիրջինիա, ԱՄՆ
hnahapetyan@liberty.edu

Հոդվածի նպատակն է ներկայացնել ԱՄՆ-ում ադրբեջանական լոբբիի կայացման, զարգացման և որոշակի անկման դինամիկան: Բուն խնդիրը՝ նշված թեմայի համատեքստում և պատմական մերօրյա փաստերի համադրմամբ ներկայացնել ադրբեջանական լոբբիստական խմբերի ազդեցիկ հակահայ աշխատանքը, հայկական լոբբիի՝ հակազդմանն ուղղված գործունեությունը:

Հեղինակը նպատակ ունի ներկայացնել փաստեր առ այն, որ ադրբեջանական լոբբին ըստ էության ադրբեջանական կառավարությանը ենթակա վերահսկելի կառույց է: Աշխատելով նման ձևաչափով՝ ադրբեջանական լոբբին հաճախ գործում է ի հակառակ ԱՄՆ օրենքների՝ հանդիսանալով օտար կառավարության կողմից Միացյալ Նահանգների քաղաքական անցուղարձի վրա ազդեցություն ստանալուն ու միջամտելուն ուղղված արտաքին ուժ: Այս նպատակով ներկայացվել են մասնավորապես ամերիկյան աղբյուրներում արձանագրված փաստեր հակահայ լոբբիստական մեքենայություններին ադրբեջանական դիվանագետների միջամտության և վերջիններիս կողմից ուղղորդման աշխատանքի մասին: Նույնպես ամերիկյան, այսինքն՝ չեզոք աղբյուրները հստակեցնում են, որ աշխատանքը ֆինանսավորում են ադրբեջանցի օլիգարխները կամ պետական նավթային ընկերությունը՝ SOCAR-ը:

Հոդվածում ամերիկյան, հայկական, ադրբեջանական և այլ բաց աղբյուրներում առկա փաստերը համադրվել են ԱՄՆ մայրաքաղաքում և տարբեր նահանգներում կատարած դաշտային հետազոտությունների արդյունքների հետ: Հոդվածի պատրաստման ընթացքում համայնքային տարբեր գործիչների հետ իրականացվել են հարցազրույցներ: Ստացված խորապատկերն օգնում է առավել հիմնավոր պատկերացնել ինչպես դաշտային մայրաքաղաքում, այնպես էլ տարբեր նահանգներում ադրբեջանական լոբբիի և դեսպանատան հակահայ աշխատանքի բնույթն ու ռազմավարությունը:

Վերլուծելով ԱՄՆ-ում ապշերոնյան լոբբիի մասնակի թուլացման պատճառները՝ հեղինակը նաև արձանագրում է, որ դա կարող է լինել ժամանակավոր երևույթ: Իրավիճակը ենթադրում է մշտական լարված աշխատանք հայկական համայնքային միությունների համար և հնարավորության սահմաններում՝ գործընկերություն բարեկամ ժողովուրդների համայնքային միությունների հետ:

Հիմնաբառեր՝ ադրբեջանական լոբբի, թուրքական լոբբի, Արցախյան (Լեռնային Ղարաբաղի) հակամարտություն, Արցախի անկախության ճանաչում, ԱՄՆ

* Հոդվածը ներկայացվել է 01.12.2021թ., գրախոսվել՝ 07.12.2021թ., տպագրության ընդունվել՝ 25.12.2021թ.:

հայ համայնք, Հայ Դատ (ԱՄՆ Հայ Ազգային Կոմիտե), Ադրբեջանի Հանրապետության Պետական Նավթային Ընկերություն (SOCAR):

Վերջին շուրջ երկու տասնամյակներին ԱՄՆ-ում ադրբեջանական լոբբին կայացման ու զարգացման փուլեր է անցել: 21-րդ դարի անցած ժամանակարանթացքում այն գրեթե զրոյական վիճակից նախ ձևավորվել է, ապա ենթարկվել որոշակի դինամիկայի: Ադրբեջանական լոբբիստական խմբերի աշխատանքի որակի, սկզբնական ակտիվությունից հետո նրանց դիրքերի թուլացման վրա ազդել են հայկական լոբբիստական խմբերի աճող դիմադրությունը, ինչպես նաև զուգահեռ ծավալված այլ իրողություններ՝ կապված ԱՄՆ հանրային ու քաղաքական շրջանակներում ադրբեջանական լոբբիի նկատմամբ ձևավորված վերապահումների և բուն Ադրբեջանի քաղաքական գործընթացների հետ: Քանի որ ԱՄՆ-ում (ինչպես նաև այլուր) ադրբեջանական ակտիվ լոբբիստները հիմնականում պաշտոնական Բաքվի դրածոներն են, առանցքային նշանակություն ունեն Ադրբեջանի ներքաղաքական վիճակն ու վերադասավորումները: Հաշվի առնելով ադրբեջանաթուրքական կողմերի սերտաճումը՝ Թուրքիայի քաղաքական զարգացումները ևս ազդում են Ադրբեջանի լոբբիստների աշխատանքի վրա:

ԱՄՆ-ում ադրբեջանական քաղաքական-լոբբիստական միությունների ձևավորման առաջին քայլերը

1920թ.-ին, երբ Մուսաֆաթական Ադրբեջանն անկում ապրեց, անվտանգության նախարար Նադի Շեյխզամանլին հաստատվեց ԱՄՆ-ում: Վերջինիս որդի Սալեհ Շեյխզամանլին 1957թ.-ին Նյու Ջերսի նահանգում գրանցեց ԱՄՆ Ադրբեջանական համայնք կառույցը: Այլ տվյալներով՝ ASA-ն նա չի հիմնել, բայց ավելի ուշ գլխավորել է այն:

Ժամանակագրական առումով ASA-ն հանդիսանում է ԱՄՆում առաջին ադրբեջանական միությունը (Azerbaijani): Ներկայում կառույցը ղեկավարում է նախարարի թոռնուհի Թոմրիս Ազերին: Հիմնադրումից հետո՝ տասնամյակների կտրվածքով, սովոր կամայնքի և անկախ Ադրբեջանի բացակայության պայմաններում ASA-ն առանձնապես գործուն չէր: Իրավիճակը մասամբ փոխվեց ԱՀ անկախությունից հետո, թեև ակտիվ քաղաքական խումբ ASA-ն այդպես էլ չդարձավ: Թերևս պետք է հաշվի առնել հետևյալ պատճառները՝

1. ASA-ն հիմնվել էր Մուսաֆաթ գործչի կողմից, իսկ այլևսների (իշխանության պայմաններում նշված կուսակցությունն ընդդիմադիր է: Պաշտոնական Բաքվի հետ կառույցի կապը շատ ակտիվ բնույթ չի կրել, թեև ժամանակ առ ժամանակ որոշ հարաբերություններ գրանցվել են: Մասնավորապես 2006թ.-ին Բաքվում Ադրբեջանցիների համաշխարհային երկրորդ Կոնգրեսի ժամանակ Թ. Ազերին պարգևատրվել է Ադրբեջանի պատվո շքանշանով: Դրա հետ միասին ուշադրության արժանի է հետևյալը՝ 2012թ.-ին Նյու Արքում փոթորիկի հետևանքով մեծապես տուժեց ASA-ի կենտրոնը, որը մինչև օրս նորոգված չէ (Azeri): Կարելի է գրավակցնել, որ պաշտոնական Բաքվի հետ ավելի ինտենսիվ հարաբերությունների պայմաններում նավթադոլարների հաշվին գրասենյակի նորոգությունը խնդիր չէր լինի:

2. ASA-ն գրասենյակ չի ունեցել Վաշինգտոնում, որտեղ կենտրոնացած է լոբբիստական հիմնական աշխատանքը: Նյու Ջերսիի փոքր բնակավայրը դաշնային իշխանությունների հետ ակտիվ կապի հնարավորություն չի ընձեռում:

3. Թոմրիս Ազերին ավելի ավագ սերնդի ներկայացուցիչ է և ժամանակի պահանջին համընթաց հանրային, քաղաքական կամ քարոզչական աշխատանքի փորձառության պակաս ունի:

Ինչպես Միացյալ Նահանգներում, այնպես էլ այլ պետություններում ադրբեջանական միությունների կտրուկ ակտիվացումը սկսվեց 2001թ.-ից, երբ այն ժամանակվա նախագահ Ջեյթար Ալիևի հրամանով ձևավորվեց Արտասահմանում

ապրող աղբրեջանցիների հետ աշխատանքի պետական կոմիտեն: Վերջինիս կազմում են տարբեր երկրների ու աշխարհամասերի (ԱՄՆ, Ռուսաստան, Եվրոպական երկրներ, Մերձավոր Արևելք և այլն) համապատասխան բաժիններ: Ունենալով նաև պետական զանձարանի աջակցությունը՝ Կոմիտեն զգալի կյուրական ռեսուրսներ ուղղեց լոբբինգի աշխուժացման ուղղությամբ՝ գրանցելով առաջընթաց: Մասնավորապես 2004թ.-ին ԱՄՆ Կոնգրեսում գրանցվեց Աղբրեջանական հարցերով հանձնախումբը: Գրանցման պահին այն ուներ ութ անդամ: Ցուցանիշն աստիճանաբար սկսեց աճել և երկու տարի անց նրանք արդեն 17-ն էին: Հիմա Աղբրեջանի Բարեկամների Խումբը երեք տասնյակի սահմաններում է՝ արձանագրելով որոշ անկում վերջին մի քանի տարիների համեմատ: 2005թ.-ի փետրվարին անդամներից Բիլ Շուստերը Կոնգրեսում աղբրեջանական կեղծ թեզերի շրջանակում խոսեց Խոջալու-Իվանյանի՝ 1992թ.-ի իրադարձությունների մասին, ինչն առաջին դեպքն էր, երբ դաշնային կոնգրեսում աղբրեջանական կեղծիք բարձրաձայնեցին: Հետագա տարիներին օրենսդիրներ Բիլ Շուստերը, Ղեն Բարտոնը, Վիրջինիա Ֆոքսը նոր աղբրեջանական պատերազմի կոնցեպտներով հանդես եկան:

2007թ.-ին ձևավորվել է ԱՄՆ Աղբրեջանցիների ցանցը՝ U.S. Azerbaijanis Network-USAN): Հիմնական ակտիվ անդամներն են համայնքային գործիչներ Ադիլ Բագիրովը, Բեդիր Մամադյին և Յուսուֆ Բաբանլին: Վերջինս նաև հանդես է գալիս որպես Ազերթաջ լրատվական գործակալության թղթակից ԱՄՆ-ում, Հյուստոնի աղբրեջանական միության հիմնադիրներից ու ղեկավարներից է (Babanli): Բագիրովը քաղաքական ամբիցիաներով գործչի կենսագրություն ունի, ԱՄՆ Հանրապետական կուսակցության անդամ է: Հաստատելով Օհայո նահանգում անշարժ գույքի և բեռնափոխադրումների բիզնես է ծավալել, ընտրվել Դեյտոնի տարածաշրջանի կրթական հանձնաժողովի վարչական խորհրդի անդամ: 2018-ին, երբ մահացավ Օհայոյի Սոնթգոմերիի շրջանի անշարժ գույքի համար պատասխանատու պաշտոնյան, որը դեմոկրատ կուսակցությունից էր, Բագիրովն առաջադրեց իր թեկնածությունը՝ հայտարարելով, թե իբր դեմոկրատների ղեկավարման շրջանում ծառայության որակը նահանջել է (Stewart): Հավաքելով մոտ 88 հազար ձայն՝ Բագիրովն ընտրություններում պարտվեց դեմոկրատ մրցակցին (Dr. Adil Baguirov):

Մինչև Օհայոյում հաստատվելը Ադիլ Բագիրովը բնակվում էր մայրաքաղաք Վաշինգտոնի տարածաշրջանում, տպագրել է հոդվածներ (Khojaly) և մասնակցել մեծ թվով հակահայ հանրահավաքների՝ իրեն դրևստրելով ոչ աղեկատուությանը մոտ ազդեցիկ ձևով: Ըստ առկա տեղեկությունների՝ նա ազգակցական կապեր ունի աղբրեջանցի դիվանագետ, Մեծ Բրիտանիայում ԱՀ դեսպան Էլին Սուլեյմանովի հետ, որը 2005-2011թթ.-ին ԱՀ հյուպատոսն էր Լոս Անջելեսում, այնուհետև 10 տարի դեսպանը Վաշինգտոնում: 2013-ին USAN-ը Սպիտակ Տան կայքում ստորագրահավաք էր սկսել՝ կոչ անելով, որ ԱՄՆ նախագահին աղբրեջանական պատ հայտարարություն անի Խոջալու-Իվանյան բնակավայրի դեպքերի հետ կապված: Սպիտակ տան՝ ավելի ուշ հետևած հայտարարությունը չեզոք էր (Issue): USAN-ի ակտիվությունը վերջին շրջանում նվազել է:

Ադիլ Բագիրովը նաև հակահայ ուղղվածության karabakh.org քարոզչական կայքի և Զարաբաղ ֆոնդի հիմնադիրներից է: Վերջինս նա հիմնել էր Բաքվի Խազար համալսարանի ռեկտոր Համլետ Իսախանլիի և իրավաբան Ջոն Վաֆայիի հետ (Karabakh): Թյուրքական ծագումով իրավաբան Ջոն Չենգիզ Վաֆային ծնունդով Թավրիզից է, Իրանում զբաղեցրել է փոխնախարարի պաշտոն, ապա ԱՄՆ փոխադրվելով՝ անցել իրավաբանական աշխատանքի, միացել Հանրապետական կուսակցությանը: 2008-ին, երբ նախագահական ընտրություններում մրցում էին Բարաք Օբաման և Ջոն Մակքեյնը, Վաֆային ղեկավարում էր Աղբրեջանցիները Հանուն Մակքեյնի շարժումը: 2011-14թթ.-ին Զարաբաղ հիմնադրամն ակտիվ էր մասնավորապես քարոզչական, մշակութային միջոցառումներ ֆինանսավորելու գործում, դրամաշնորհ էր տալիս աղբրեջանական պատ «հետազոտությունների»

համար: ԱՄՆ մայրաքաղաքի տարածքում գործող Harem Carpets ընկերությունից գնում անելու դեպքում շահույթի մի մասը փոխանցվում է Karabakh Foundation-ին (Emre): Հիմնադրամի ակտիվությունը 2014թ.-ից հետո էապես նահանջել է, karabakh.org քարոզչական կայքը համեմատաբար ավելի գործուն վիճակում է:

2011թ.-ին ԱՄՆ-ում գրանցվեց ԱՄՆ Ադրբեջանական Ալյանսը՝ The Azerbaijan-America Alliance: Կառույցի ֆինանսական հովանավորն ըստ էության ԱՅ իշխանություններն էին, մասնավորապես 2002-2017թթ.-ին ԱՅ տրանսպորտի նախարար Չիյա Մամադովի որդի Անար Մամադովը: Նշված հայրն ու որդին, Վիքիլիքսից սկսած մինչև BBC, ինչպես նաև այլ հեղինակավոր լրատվամիջոցներում բնութագրվել են որպես կոռուսմպացված ընտանիք (Wiki): Մամադովները Բաքվում Դոնալդ Թրամպի հետ հյուրանոց կառուցելու անավարտ ու չստացված ծրագրի դերակատարներն են (Davidson): 2011թ.-ից Անարի գրանցած կառույցն ԱՄՆ մայրաքաղաքում ծավալեց աշխատանքային բուռն գործունեություն՝ մասնավորապես 2012-2013թթ.-ին զբաղվելով ԱՄՆ-ից հարյուրավոր քաղաքական գործիչների կամ նրանց աշխատակիցների՝ Ադրբեջան ուղարկելու գործով, ինչին ավելի մանրամասն կանդիդատանք ավելի ուշ: Կոռուսմպացված ընտանիքի շառավիղը նույնանման որակներ դրսևորեց նաև ԱՄՆ-ում աշխատանքի ժամանակ, ինչը որոշակի դիմադրության հանդիպեց ամերիկյան իշխանությունների կողմից: 2015թ.-ից կազմակերպության ակտիվությունը նվազեց, նրանց Ֆեյսբուքյան էջը մինչև հիմա չի թարմացվել: 2013-ից կառույցի գործադիր ղեկավարն էր նախկին կոնգրեսական, հանրապետական Դեն Բարտոնը (The Azerbaijan): Երբ այլանսը սկսեց կազմալուծվել՝ Մամադովը Բարտոնին մեկ տարվա աշխատավարձ պարտք մնաց, ու վերջինս, այս մասին սկանդալային հայտարարություններ անելով, հեռացավ կառույցից (Schrek):

ԱՄՆ-ում գործող այլ ադրբեջանական միությունների ցանկում է ԱՄՆ Ադրբեջանական խորհուրդը: Այն հիմնել է ԱՄՆում ԱՅ առաջին հավատարմատար Ջեյհուն Սոլազադեն: Ըստ առկա տեղեկությունների՝ կառույցը նախ գրանցվել է Վաշինգտոնում, ապա փակվել ու 2006-ին վերաբացվել է այս անգամ Նյու Յորքում: Դեկավար կազմում Լայա Ռաջաբովա, Գարանֆիլ Յասսանովա, Ջավիդ Յուսեֆինով անունների կողքին նշված է Էրգյուն Զըրլըքովայի անունը (Board): Վերջինս ազգությամբ թուրք է, ԱՄՆ Թուրքական Միությունների Ասոցիացիայի նախկին ղեկավարն է, հայտնի է Հայոց Տեղասպանությունը մերժող հայտարարություններով (Sassounian): ԱՄՆ Ադրբեջանական խորհրդի ակտիվության աստիճանը նույնպես վերջին տարիներին նվազել է:

ԱՄՆ-Ադրբեջան առևտրային պալատը գործում է Վաշինգտոնում և ֆորմալ առումով զբաղվում է երկու երկրների միջև տնտեսական հարաբերությունների խթանմամբ: Ադրբեջանական տարածքային միություններ են գործում նաև Նյու Յորքում, Տեխասում, Կալիֆոռնիայում, կենտրոնական նահանգներում և այլուր: Մի շարք համալսարաններում ժամանակ առ ժամանակ կենդանության նշաններ են ցույց տալիս ադրբեջանական ուսանողական խմբերը, սակայն որպես կանոն դա պարբերական բնույթ չի կրում:

Ադրբեջանական լոբբիստական խմբերի վերելքն ու անկումը

Ինչպես նշվեց, անցնող երկու տասնամյակում Ադրբեջանի լոբբիստներն ԱՄՆ-ում նախ ակտիվացել, ապա անկում են ապրել: Ներկայացնենք նրանց դիրքերի թուլացման հիմնական պատճառները.

- 2012-2016թթ.-ին նավթի գները միջինացված եռակի նվազեցին, ինչը հանգեցրեց մանաթի արժեզրկմանը, տնտեսական ակտիվության անկմանն ու այլոց թվում նաև՝ լոբբինգի ուղղությամբ ծախսերի կրճատմանը:
- ԱՄՆ-ում ամենակտիվ լոբբիստական խմբի՝ ԱՄՆ Ադրբեջանական այլանսի հովանավոր Մամադովների ընտանիքը կորցրեց դիրքերն ապշերոնյան

կառավարական շրջանակներում: 2017թ.-ին կոռուկացված նախարար Մամադովին պաշտոնանկ արեց կոռուկացված նախագահ Ալիևը: Արդյունքում նախկինում ակտիվ այլախոս այսօր գոյություն չունի:

- Ադրբեջանական լրբին սերտորեն համագործակցում էր ԱՄՆ-ում ծավալված թուրքական գյուլենական շարժման մասնաճյուղերի հետ: Սակայն քաղաքական ու հոգևորական գործիչ Ֆեթիուլա Գյուլենի և Թուրքիայի ղեկավար Ռեջեփ Էրդողանի հակասությունների խորացման արդյունքում ԱՄՆ-ում Ալիևի դրածո լրբիստներն էլ սկսեցին խուսափել գյուլենական թևի հետ գործակցելուց:

- Վաշինգտոնից հեռացավ և այլ աշխատանքերով զբաղվեց Բագիրովը՝ ըստ ետևյալ թուլացնելով մայրաքաղաքում իր հիմնած միությունների աշխատանքը:

- Որոշ որոնումներից հետո ամերիկահայ լրբին ուժեղացրեց ու կատարելագործեց ադրբեջանական լրբիի դեմ հակազդման աշխատանքը:

- Ոչ առանց հայկական կողմի ջանքերի սկսեցին բացահայտվել ու հանրայնացվել ադրբեջանական լրբիի աշխատանքներում առկա սուտը, կեղծիքն ու մեքենայությունները, ինչը գրավեց ամերիկյան մամուլի և քաղաքական շրջանակների ուշադրությունը և հանգեցրեց արդեն ամերիկյան կողմի որոշակի հակազդեցությանը:

Ստորև մանրամասնեք վերոնշյալ իրողությունները:

Ինչպես ընդհանրապես Արցախյան պատերազմում, դիվանագիտական ճակատում կամ պատմության դասագրքերում, լրբինգում նույնպես պաշտոնական Բաքվին բնորոշ են կեղծիքն ու մեքենայությունները: Դա նկատելի դարձավ լրբինգի առաջին իսկ ակտիվության հետ միասին, երբ Բաքվի ոչ միայն մամուլը, այլև դիվանագիտական կայքերն ու անձամբ նախագահ Ալիևի պաշտոնական էջը սկսեցին կեղծել ամերիկյան տարբեր գործիչների հայտարարությունների տեքստերը՝ համեմատաբար չեզոք ելույթները ներկայացնելով իրենց պետքական շեշտադրումներով: Մասնավորապես դեռ 2009թ.-ի մարտի 31-ին Նևադայի այն ժամանակվա նահանգապետ Ջիմ Գիբոնսը հայտարարություն տարածեց 1918թ.-ի մարտին ադրբեջանցիների դեմ իբրև թե իրականացված ջարդի մասին: Ադրբեջանական կողմն իր անունից հավելեց, թե նահանգապետը դատապարտել է «ադրբեջանցիների ցեղասպանությունը» (նման եզրույթ տեքստում չկար), իսկ Նևադայում սուգ է հայտարարվել (В Американском): Նևադան այն նահանգն է, որտեղ գտնվում է Լաս Վեգասը, և դժվար է պատկերացնել, որ խաղատների հռչակավոր քաղաքում սգային Ադրբեջանի համար:

1992թ.-ին Խոջալու-Իվանյանի հետ կապված դեպքերի ոչ միայն վավերագրական ընթացքն է կեղծվում, այլ նաև կեղծում են կեղծիքի ճանաչմանն ուղղված արշավի մասին տվյալները: ԱՅ նախագահի կայքէջը պնդում է, թե ամերիկյան 18 նահանգ է հաստատել Խոջալուի դեպքերի ադրբեջանականատ տարբերակն արտահայտող փաստաթղթերը: Նման իրողություն չկա: Օրինակ՝ որպես Մասաչուսեց նահանգի կողմից ճանաչման վկայական Իլհամ Ալիևի կայքը ներկայացնում է 2010թ.-ի փետրվարին մեկ օրենսդիրի կողմից առաջադրված և խոսնակի կողմից ստորագրված թուղթը, որը չի անցել քվեարկության ընթացակարգ, չունի Ֆորմալ փաստաթղթի համարանիշ (Administrative): Բովանդակային առումով էլ 160 նահանգային օրենսդիրներից միայն երկուսի ստորագրած թղթի կտորն ընդհանրապես չի հիշատակում հայերին, միայն Նշում է «Խոջալուի սպանդի 18-ամյակի» մասին:

Բնականաբար, հայկական կողմը որևէ առիթով չի պնդել, թե 1992թ.-ին Խոջալուի բնակիչներն Ակնայի տարածքում չեն սպանվել: Հարցն այն է, թե ով էր կազմակերպել այդ ողբերգությունը: Նշված թեմայով Ադրբեջանի նախագահ Այազ Մուխամբեթովի կամ լրագրող Դանա Մազալովայի բացահայտումները հայտնի են:

Ջորջիա նահանգի դեպքում հայկական լրատվամիջոցը ուշադրություն էր հրավիրել, որ օրենսդիրի հաստատած տեքստում չկա «ցեղասպանություն» բառը,

ինչպես նշված էր ադրբեջանական լրահոսում (No formulation): Խոջալուի թեմայի համատեքստում խորհրդային-ռուսական 366-րդ գնդին հղվող ադրբեջանցիների մշտական մեղադրանքը Ջորջիայի պարագայում լոբբիստները խառնել էին՝ փաստաթղթում գրանցելով «336-րդ դիվիզիա»: ԽՍՀՄ բանակի նշված համարի ներքո գործող դիվիզիան 1941-ին Ուլյանովսկ քաղաքի մոտերքից 1945-ին մարտերով հասել է Լեհաստան (336 ՇԸ), բայց Արցախում երբեք չի եղել:

2015-ի հունվարին ԱՄՆ Արևմտյան ափի ադրբեջանական հյուպատոսը լուսանկարվեց Կոլորադոյի Սենատում՝ ձեռքին ինչ-որ մի թուղթ: Հյուպատոսության կայքում էլ գրեցին, թե չնայած հայկական լոբբին արշավ էր ծավալել՝ նահանգային Սենատում Ադրբեջանի օգտին աշխատանքը կասեցնելու համար, սակայն «հատուկ հետաքրքրություններ ունեցող այս խումբն անփառունակ կերպով տապալվեց» (Strong): Տարօրինակ կարող էր թվալ, որ հայկական լոբբիի տապալման մասին խոսելով՝ հյուպատոսությունը ոչ ներկայացնում էր ընդունված փաստաթղթի համարը, ոչ քվեարկության արդյունքը: Հունվարի 23-ին նահանգային սենատոր Լարի Քրաուդերն իրոք ադրբեջանական օրինագիծ էր առաջադրել, որն ամրագրվել էր SJR006 համարի ներքո: Եթե ուսումնասիրենք օրենսդիր փաստաթղթերի արխիվացման ուղղությամբ մասնագիտացող ամերիկյան կայքերը, կտեսնենք, որ SJR 006-ը որոշ առաջխաղացում գրանցելուց հետո «մահացել է ներկայացուցիչների պալատում» (բառացի՝ died in chamber): Մեր լոբբին փակեց այս օրինագծի ճանապարհը, իսկ այն, ինչ Ադալը ձեռքին լուսանկարվել էր, չհաստատված տարբերակն էր, որի վրա սենատորն ու Սենատի ղեկավարը ստորագրել էին: Այդ թղթի կտորը Կոլորադոյի կողմից ճանաչման ուժ չունեւր, հատկապես երբ բուն օրինագիծը «մահացել էր»: Ադրբեջանը հերթական անգամ ստում էր, և նման օրինակները կարելի է շարունակել:

Հայտնի առաջին դեպքը, երբ այնպան մեքենայությունները գրավեցին արդեն ամերիկյան իշխանությունների ուշադրությունը և հակահարված ստացան, եղավ այն ժամանակ երբ ադրբեջանական կողմը փորձեց իր ստերի մեջ ներքաշել Սպիտակ Տան բարձրաստիճան պաշտոնյային: 2009թ.-ի մարտի 18-ին Ադրբեջանում սահմանադրական փոփոխությունների հանրաքվե էր, որով վերացվելու էր նախագահի՝ երկու անգամից ավելի վերընտրվելու մասով նախկինում գործող արգելքը: Հասկանալի է, որ 2003-ին ԱՀ նախագահ «ընտրված» Իլհամ Ալիևը հող էր նախապատրաստում իր ու իր գերդաստանի անժամկետ իշխանության համար, ինչի ակնատեսն ենք ներկայում: Հանրաքվեին նախորդող շաբաթներին ԱՀ իշխանությունները մոդելավորեցին մի իրավիճակ, որն առերևույթ կարելի էր մեկնաբանել որպես ԱՄՆ իշխանությունների աջակցություն Իլհամ Ալիևին: Այդ պահին ևորընտիր նախագահ Բարաք Օբամայի ընտրարշավի մենեջեր Դևիդ Փլուֆին փողով հրավիրեցին Ադրբեջան իբրև թե Գերբ (Արևմտյան) համալսարանում դասախոսություն կարդալու: Սակայն ինչպես պարզվեց, նրան 50 հազար նավթադոլար էին վճարելու ոչ միայն կամ ոչ այնքան դասախոսության համար, որքան Իլհամ Ալիևի հետ սպասվող հանդիպման: Թեման գրավեց ԱՄՆ մամուլի և, պետք է ենթադրել, նաև անձամբ Օբամայի ուշադրությունը: Foreign Policy-ն, մեջբերելով Բաքվում աշխատած մի անանուն պաշտոնյայի, հավելեց. «Հանրաքվեի նախօրեին այս այցը Ադրբեջանի ներսում կներկայացվի որպես նախագահ Բարաք Օբամայի անձնական աջակցություն Իլհամ Ալիևին» (Rozen): Փլուֆի արդարացումները, թե ինքը Բաքու էր ժամանել զուտ որպես անհատ քաղաքացի, համոզիչ չէին: Ընդդիմադիր Իսա Ղամբարը հայտարարում էր, որ եթե Փլուֆն իրոք եկել էր ժողովրդավարությանը սատարելու, ապա նա պետք է հանդիպեր նաև ընդդիմությանը, ոչ թե միայն Ալիևին: Բաքվում ԱՄՆ դեսպանատունը հայտարարեց, որ չի զբաղվում Փլուֆի այցով, քանի որ այն պաշտոնական չէ, իսկ մամուլում հրապարակումներն իրար հաջորդեցին: Փետրվարի 10-ին Wall Street Journal-ը հաղորդեց, որ Փլուֆը ստացած 50 հազարից հրաժարվել է՝ ի օգուտ ԱՀ ոչ

կառավարական կառույցների (Simpson): Այս եղանակով ու չորրորդ իշխանության ճնշման արդյունքում պետական գանձարանի փողերը վերջնահաշվում ֆինանսավորեցին ադրբեջանական ընդդիմությանը: Փլուֆի այցի հետ կապված սկանդալը դարձավ ԱՄՆ-ում Ադրբեջանի կոռուպցիոն գործերի բացահայտման սկիզբը: Այդ բացահայտումները, գումարվելով հայ համայնքի աճող դիմադրությանը, սկսեցին խաղալի ապշերոյան լոբբիստների դիրքերը:

Ըստ առկա տպավորության՝ Նախնական փուլում հայկական կառույցների շրջանում որոշակի անհատակություն էր տիրում ադրբեջանական կողմին հակազդելու առումով: Բաքվի ակտիվացումն ըստ էության նոր վիճակ ձևավորեց հայկական կողմի համար: Նախկինում ամերիկահայերը բախվում էին Թուրքիայի լոբբիստներին, որոնք պայքարում էին Հայոց ցեղասպանության ճանաչման դեմ, սակայն մեղադրական օրինագծեր, որպես այդպիսին, թուրքերը մեր դեմ չէին առաջադրում: Մինչդեռ Ադրբեջանի գործողությունները նոր վիճակի հանգեցրին, երբ հայկական կողմը փաստացի հայտնվեց մեղադրվողի կարգավիճակում: Որոշակի ժամանակ պահանջվեց հակազդման ամենարդյունավետ եղանակները մշակելու համար:

Տեղային նշանակության ադրբեջանամետ օրինագծերի դեմ առաջին հակահարվածները եկան Վայոմինգ և Հավայի նահանգներից: 2014թ.-ին հունվարի վերջին Վայոմինգի օրենսդիրի անդամ Դեն Չվոնիցերը օրենսդիրներ Կոնոլլի, Միլերի և Քրիստենսենի աջակցությամբ նահանգի Ներկայացուցիչների պալատում առաջադրեց HJ0002 օրինագիծը (HJ-0002): Փաստաթուղթը դրվատանքով էր խոսում Ադրբեջանի մասին և թեև չէր մասնավորեցնում Արցախյան թեման, սակայն ընդգրկում էր պարբերություն Ադրբեջանի տարածքի՝ շուրջ 33 հազար քառակուսի մղոն լինելու մասին: Մասնավորապես հայկական կողմի համար սա ունի հասկանալի ենթատեքստ՝ Չվոնիցերն այս թվաբանության մեջ տեղավորել էր Արցախը: Փետրվարի 12-ին օրենսդիր մարմինը 25 կողմ, 35 դեմ հարաբերակցությամբ մերժեց օրինագիծը: Որքան հայտնի է, հայկական կողմը չէր միջամտել, պարզապես մի շարք օրենսդիրներ իրենք ուսումնասիրել էին խնդրի էությունն ու հակադրվել օտար բռնապետին զովերգող փաստաթղթին:

Մտավորապես նույն օրերին՝ հունվարի 27-ին, ապա նաև 29-ին, Հավայի նահանգում օրենսդիրներ Կաբանիլան և Տակային առաջադրեցին 9 (House, no 9) և 13 (House, no. 13) համարի օրինագծերը: Առաջին փաստաթուղթը զովաբանում էր Ադրբեջանին՝ այն ներկայացնելով որպես ԱՄՆ-ի հետ ռազմավարական հարաբերություններ զարգացնող երկիր և ադրբեջանականաստ ձևակերպումներով անդրադառնում Արցախյան հակամարտությանը: Մյուս օրինագիծն արտացոլում էր Իվանյան բնակավայրի կրակակետերի ճնշման Ն»ի Ի»ձի կեղծիքը: 13 համարի՝ տարաբախտ թիվ հանդիսանալու թեզն այս դեպքում էլ իրեն արդարացրեց, քանի որ Ադրբեջանն անսպասելի հայտնվեց նահանգային մամուլի թիրախում: Հոնոլուլու Սիվիլ Բիթ թերթին տարօրինակ թվաց, որ հեռավոր կղզի-նահանգը օրինագիծ էր պատրաստվում ընդունել մի երկրի մասին, որի վերաբերյալ Հավայի բնակիչները դժվար թե քիչ թե շատ պատկերացում ունենային: Լրատվամիջոցը դեռ մեկ տարի առաջ նաև ուշադրություն էր դարձրել, որ նահանգային օրենսդիրներ Մարկ Տակային և Ռիդա Կաբանիլան ադրբեջանական լոբբիի ֆինանսավորմամբ այցելել էին Բաքու: «Կաբանիլայի և Տակայիի մի քանի օր տևած այցի վրա Ադրբեջանն ընդհանուր առմամբ մոտ 8 հազար դոլար է ծախսել օդանավի տոմսերի, սննդի, կեցության և այլ նպատակներով», 2013-ի հուլիսին գրել էր ամերիկյան լրատվամիջոցը՝ ընդգծելով, որ տարվա կտրվածքով սա ամենաթանկարժեք նվերն է, որ նահանգային որևէ օրենսդիր ստացել էր որևէ կառավարությունից (Eagle, Azerbaijani): 2013-ին Տակային ու Կաբանիլան Բաքվում մասնակցել էին ԱՄՆ-Ադրբեջան համաժողովին, որին ավելի ուշ կանդադարառանք:

Այսպիսով, երբ նշված երկու նահանգային օրենսդիրները 2014-ի սկզբին «անսպասելիորեն» որոշեցին Բաքվի օգտին օրինագծեր առաջադրել, Սիվիլ Բիթի

լրագրողները, ընթերցողներին հիշեցնելով, որ այս զույգը մի տարի առաջ «մեկնել էր մոլորակի հակառակ կողմը թանկարժեք ճամփորդության», հարցադրում էին առաջ քաշել, թե հատկապես ինչ պատճառով են Կաբանիլան ու Տակային «այդքան մտահոգ Ադրբեջանով»:

Կրակին յուղ ցրեց Կաբանիլայի անկեղծանալը. նա թերթին ասել էր, որ օրինագծի տեքստը ստացել է ԱՄՆ-ում Ադրբեջանի դեսպան Սուլեյմանովից: Մինչդեռ օտար դիվանագետի կողմից ամերիկյան պաշտոնական փաստաթուղթ հեղինակելը հակաօրինական է: Թերթը գրել էր նաև գիտնական որ Դոն Վեբստերի բողոքի մասին: Նահանգային Կոնգրես ուղարկած նամակում Վեբստերը մտահոգություն էր հայտնել, որ հարկատուների փողերը ծախսվում են կեղծ փաստաթուղթ առաջադրելու նպատակով (Eagle, Why do): Դր Վեբստերի հայուհի հարս Անի Մարտիրոսյանը, ինչպես նաև նահանգի բնակիչ, ծագումով արցախցի ևս մեկ հայուհի ու վերջինիս էթնիկ ռուս ամուսինը նույնպես գործում էին. նրանք այցելեցին օրենսդիր, հանդիպեցին կոնգրեսականներին և հասան նրան, որ օրինագծերի քվեարկությունը հետաձգվեց և երբեք տեղի չունեցավ: «Տարօրինակ օրինագծերը պարտություն կրեցին, երբ ենթահանձնաժողովներն անժամկետ հետաձգեցին դրանց քվեարկությունը: Տեղի հայ համայնքը դա համարեց հաղթանակ», իր բլոգում գրել էր նահանգային իրավաբանը (Lowenthal):

Մեկ տարի անց՝ 2015թ.-ին, նույն Մարկ Տակային ընտրվեց ԱՄՆ դաշնային Կոնգրես Զավայան նահանգից: Ստորև, ըստ նահանգային կայքերից մեկի տվյալների, ներկայացնում են նրա օգտին այս ընտրարշավի համար ֆինանսական հատկացում արած ԱՄՆ քաղաքացիներից մի քանիսի անունները՝ Կարա Ամիրով (Թեխաս), Միրզալամ Միրին (Թեխաս), Իսմայիլ Ահմեդով (Թեխաս), Մեհմեթ Գյուզելդերե (Իլինոյ), Ռեմզի Օթեն (Կալիֆորնիա), Էդիս Փեքթաշ (Իլինոյ), Յըլմազ Սավաշ (Կալիֆորնիա) և այսպես շարունակ (Hawaii): Վաշինգտոն փոխադրվելուց հետո էլ Տակայիի բարեկամությունը թուրք-ադրբեջանցիների հետ չէր դադարում: 2015թ.-ին նա առնվազն ութ անգամ շփումներ էր ունեցել Թուրքիայի ու Ադրբեջանի օգտին լրբբինգ իրականացնող Պողեստա Գրուսի և Գեփհարդ Գրուսի վարձու լրբբիստական ընկերությունների աշխատակիցների հետ՝ քննարկելով Անկարայի ու Բաքվի հետաքրքրություններին առնչվող հարցեր (Mark): 2016թ.-ին Մարկ Տակային մահացավ քաղցկեղից: Այդ նույն տարում մեր համայնքային ակտիվիստները հասան նրան, որ Զավայան նահանգը ճանաչեց Արցախի անկախությունը (Asbarez):

Վայոմինգում և Զավայիում ադրբեջանական լրբբի պարտությունը որոշ իմաստով շրջադարձային դարձավ: Ինչպես հեղինակի հետ զրույցում նշել է համայնքային գործիչներից մեկը, «մենք հասկացանք ինչպես պայքարել ադրբեջանական փաստաթղթերի դեմ և հավատացինք մեր ուժերին»: Զաջորդող ամիսներին ու տարիներին ամերիկահայությունը մի շարք «հաջող մարտեր» մղեց ադրբեջանական օրինագծերի դեմ:

Կենտուկի

2016թ.-ի փետրվարին նահանգային սենատոր Դեյվըն Թեյերն ադրբեջանամետ օրինագիծ էր առաջադրել (Unofficial): Զակագրման աշխատանքները երկու ուղղություններով էին՝ Վաշինգտոնից աշխատում էր ԱՄՆ Զայ Դատի գրասենյակը, իսկ տեղում մոբիլիզացվել են Կենտուկիում բնակվող նախկին ադրբեջանահայերի ուժերը: Նահանգի բնակիչ Ռոման Սաֆարովը երկու օրով աշխատանքային արձակուրդ վերցրեց, որ զբաղվեր այդ գործով: Այցելելով նահանգում ապրող 50-ի չափ նախկին ադրբեջանահայերի և հավաքելով ստորագրություններ՝ Սաֆարովը դրանք ներկայացրեց Սենատ: Օրինագիծը չանցավ:

Հարավային Դակոտա

2014թ.-ին, երբ մեր լոբբին աշխատանք էր տանում Հարավային Դակոտայում աղբբեջանական կեղծ փաստաթուղթը չեզոքացնելու ուղղությամբ (ինչը հաջողվեց) (South Dakota), անսպասելիորեն կապեր հաստատվեցին հայերի հանդեպ համակրանք ունեցող օրենսդիրների հետ, որոնք ոչ միայն չեզոքացրին օրինագիծը, այլև մեկ տարի անց ապահովեցին, որ Հարավային Դակոտան ճանաչի Հայոց Ցեղասպանությունը: Այսպիսով՝ Բաքուն անուղղակիորեն հարվածեց ավագ եղբոր՝ Թուրքիայի շահերին:

Թենիսի

2014թ.-ին մարտ ամսին տողերիս հեղինակը և ՀՀ-ից ժամանած լրագրող Մարինա Գրիգորյանն աշխատում էին 1988-90 թթ.-ի ջարդերից հետո ԱՄՆ-ում ապաստանած աղբբեջանահայերի հիշողությունները տեսագրելու նախագծի վրա: Ծրագիրն իրականացվում էր ՀՀ նախագահի աշխատակազմին կից գործող Հանրային Կապերի և Ինֆորմացիայի Կենտրոնի հովանավորությամբ և նախատեսում էր հարցազրույցների շարք Թենիսիի մայրաքաղաք Նեշվիլում: Նահանգային օրենսդիր անդամ Ջո Թաունսը ճիշտ այդ օրերին առաջադրել էր աղբբեջանական պետությանը զովաբանող օրինագիծ (House): Համայնքային ակտիվիստ Պերճ Բարսումյանը, աշխատանքից իր հաշվին արձակուրդ վերցնելով, եկավ Նեշվիլ՝ նպատակ ունենալով կասեցնել օրինագիծը: Տողերիս հեղինակի հետ զրույցում ասել էր, որ քանի դեռ ինքը Թենիսիում է ապրում, այստեղ աղբբեջանական լոբբին չի կարողանալու Հայաստանի դեմ աշխատել: Մենք նրան փոխանցեցինք ձեռքի տակ առկա տվյալները Աղբբեջանի կոռուպցիոն աշխատանքների և հակաօրինական լոբբիստական մեքենայությունների մասին: Բարսումյանը կապ հաստատեց նահանգային կոնգրեսի՝ Էթիկայի հարցերով հանձնաժողովի՝ իրեն ծանոթ մի շարք օրենսդիրների, ինչպես նաև լրատվամիջոցների հետ: Բարսումյանի ջանքերով թեմային անդրադարձավ նահանգի News Channel 5 ալիքի ականավոր հետաքննող լրագրողներից մեկը, որն ամերիկահայ գործչից հարցազրույց վերցրեց: «Այս դաժան մարդիկ, նահանգից նահանգ անցնելով, փորձում են վերաշարադրել պատմությունն ու օրինագծեր անցկացնել»։ լրագրող Ֆիլ Վիլյամսին ասել էր Բարսումյանը (Williams): Հետաքննող լրագրողի համառ հարցերին ի պատասխան՝ օրինագծի հեղինակը պնդում էր, թե իբր տեղյակ չէր հայ-աղբբեջանական հակամարտությունից, իսկ փաստաթուղթն առաջադրել էր, քանի որ Աղբբեջանը համարում էր ԱՄՆ-ին դաշնակից երկիր: Սա այն դեպքում, երբ մեկ տարի առաջ նա Բաքվում էր: Ու չնայած Աղբբեջանում շրջագայությանն ու նվերներին՝ հակամարտության մասին իբր տեղյակ չէր, օրինագիծն էլ, ըստ Թաունսի արդարացումների, նվերների հետ կապ չուներ: Ֆիլ Վիլյամսը կոռուպցիոն կասկածների հետ կապված երկու ռեպորտաժ պատրաստեց Թաունսի՝ աղբբեջանական լոբբիի հետ աշխատանքի մասին: Օրինագիծը չանցավ, իսկ օրենսդիրի կոռուպցիոն գործերը քննիչների ուշադրությանն արժանացան. նրա՝ Աղբբեջան այցի թեման մինչև այսօր քննության տակ է:

Անվճար ճամփորդության սկանդալ

«Աղբբեջանն անսովոր արշավ է ծավալել ԱՄՆ օրենսդիրների հանդեպ ազդեցություն շահելու նպատակով», - 2014-ի հունիսին՝ Թենիսիում լրագրողական բացահայտումներից երկու շաբաթ անց, գրեց BuzzFeed ազդեցիկ լրատվամիջոցը (Gray): Ըստ ստացված տպավորության՝ լրագրող Ֆիլ Վիլյամսի ռեպորտաժները (և Բարսումյանի կատարած աշխատանքը) շոշափելի դեր ունեցան 2012-2013թթ.-ին խորհրդաժողովներին մասնակցելու նպատակով Աղբբեջան հարյուրավոր ամերիկացի պետական աշխատողներ բերելու թեմայի հանրայնացման և ծավալված հետաքննությունների համար: Հետագայում նաև Նյու Յորք Թայմսը, Վաշինգտոն

Փոստը, Ֆորին Փոլիսին և այլ լրատվամիջոցներ, կայքեր ու կոռուկացիոն թեմաների մոնիտորինգով զբաղվող կառույցներ հողվածների շարքով անդրադարձան թեմային: «2013-ի սկզբից 17 նահանգների նահանգային օրենսդիրներ օրինագծեր են առաջադրել այս նախկին խորհրդային հանրապետության վերաբերյալ: Հիմնականում դրանք ընդհանուր բնույթի հայտարարություններ են կամ դատապարտում են խոջալուհի սպանողը: Մի բան է ընդհանրացնում այս նախաձեռնությունները՝ գրեթե բոլոր օրինագծերն ունեն առնվազն մեկ աջակից, որը նախորդ մայիսին այցելել էր մայրաքաղաք Բաքվում կազմակերպված կոնֆերանսին»,- նկատել էր BuzzFeed-ը:

2013-ին մայիսի 28-ին և 29-ին դաշնային կոնգրեսի տասից ավելի օրենսդիրներ կամ օրենսդիրների ներկայացուցիչներ ու տարածքային կոնգրեսականներ Յուտա, Նյու Մեքսիկո, Հավայի, Վայոմինգ, Թենիսի, Արիզոնա, Պենսիլվանիա և այլ նահանգներից այցելել էին Բաքու՝ ֆորմալ առումով «ԱՄՆ-Ադրբեջան՝ ապագայի տեսլականը» խորհրդաժողովին մասնակցելու: Ընդհանուր թվով 317 հոգանոց դեսանտ հիշեցնող մի պատվիրակություն էր ժամանել, ինչի վրա Բաքուն միլիոն դոլարից ավելի էր ծախսել: Արդյունքում Ադրբեջանն այդ տարի ԱՄՆ-ում լոբբինգի վրա ամենաշատը փող ծախսած տասը օտար երկրներից մեկը դարձավ (Itkowitz):

Բացի Մամադովների Ադրբեջանական այլանը, այցի համար վճարել էին SOCAR նավթային պետական ընկերությունը, գյուլենական թևի հետ առնչվող Turquoise Council-ը և Ադրբեջանի Բարեկամների Համագումար (AFAZ) կազմակերպությունը: Վերջին երկուսը ղեկավարում էր Նույն անձը՝ Էթնիկ թուրք, գյուլենական Զեմալ Օքտուզը: AFAZ-ի փոխստորենն էր Տեխասի նախկին նահանգապետ Ռիք Փերիի քույրը՝ Միլա Փերի Չոնսը:

ԱՄՆ օրենսդրությունն արգելում է, որ պետական պաշտոնյան այցելություն կատարի կամ նվերներ ստանա օտար կառավարության հաշվին: Բաքուն հավանաբար թուրքական ավելի փորձառու լոբբիստների խորհրդով դիմել էր խորամանկության. ֆորմալ առումով վրյաժի համար վճարել էին AFAZ-ը և Turquoise Council-ը, այսինքն՝ իբրև թե ԱՄՆ քաղաքացի թուրքերն ու ադրբեջանցիները և իրենց միությունները: Սակայն, ինչպես պետք է պարզեր քննությունը, AFAZ-ը և Turquoise Council-ը փողը ստացել էին SOCAR-ից, այսինքն՝ օտար կառավարական գանձարանից: Վերադարձից հետո պաշտոնյաները, ինչպես և պահանջվում էր, սկսեցին տարբեր ծառայություններ մատուցել ապշերոնյան հանրապետությանը: Արդեն մեջբերվել է Հավայան նահանգից Ռիդա Կաբանիլայի հայտարարությունն այն մասին, որ ադրբեջանական օրինագիծն իր համար գրել էր Ադրբեջանի դեսպանը: Նույն կերպ Նյու Մեքսիկոյից Ադրբեջան մեկնած նահանգային սենատոր Ջերի Օրտիզը հայտարարել էր, որ օրինագիծն առաջադրել էր նահանգի ադրբեջանցիների և Ադրբեջանի պատվո հյուպատոսի խնդրանքով: ԱՄՆ Կոգրեսի Էթիկայի հարցերով հանձնախումբը ծավալուն քննություն անցկացրեց այս ուղղությամբ՝ բազմիցս հարցաքննելով նաև Անար Մամադովին: Օքտուզը դատապարտվեց կարճատև ազատազրկման և 20 հազար ԱՄՆ դոլար տուգանքի:

Ալիևի վարձու լոբբիստները

Ինչպես Ադրբեջանը, այնպես էլ Թուրքիան դեսպանատների միջոցով օգտվում են վճարովի լոբբիստների ծառայությունից: Օրենսդրությունը սահմանում է, որ օտար կառավարությունները կարող են վարձել մասնավոր լոբբիստական միություններ: Սովորաբար դրանք հիմնվում են պաշտոնաթող օրենսդիրների, դաշնային կամ տեղական կառավարական շրջանակներում կապեր ունեցող գործիչների կողմից, որոնք, իրենց կապերն օգտագործելով, առաջ են տանում օտար պետության հետաքրքրությունները հանրային-քաղաքական շրջանակներում, վերլուծական ինստիտուտներում կամ մամուլում: 1981թ.-ին այն բանից հետո, երբ նախագահ Ռոնալդ Ռեյգանը 1915թ.-ի իրադարձությունները բնութագրեց որպես զեղասպանություն, Թուրքիայի դեսպանատունը փողով վարձեց Gray and Company

լոբբիստական գրասենյակը, ինչից հետո նման ծառայությունները դարձան պարբերական: Նույն մեթոդին հետևեց Թուրքիայի կովկասյան մասնաճյուղը: 2010-ականների սկզբին Ադրբեջանի հիմնական հաճախորդներն էին Gephardt Group-ը, Podesta Group-ը, Bob Lawrence and Associates-ը, իսկ 2017թ.-ից վարձեցին և մինչև այս պահն աշխատում են BGR ընկերության հետ: Ըստ արտաքին լոբբինգի հարցերով մասնագիտացող Sunlight վաշինգտոնյան հաստատության՝ 2013-ին, երբ նավթի գինը 100\$-ից ավելի էր մեկ բարելի դիմաց, Բաքուն ԱՄՆ-ում լոբբինգի վրա 10 ամենաշատ փող ծախսած երկրների ցանկում էր՝ 2,3 միլիոն տրամադրելով լոբբիստական գործերին (Azerbaijan): 2014-ին դեսպան Սուլեյմանովը պայմանագիր ստորագրեց Podesta Group-ի ղեկավար Ջոն Պոդեստայի հետ՝ պարտավորվելով ամեն ամիս 50 հազար վճարել քաղաքական լոբբինգի և PR ուղղվածության գործերի համար (FARA-1): Նույն ամսավճարով 2017-ից սկսեցին աշխատել BGR Group-ի հետ (FARA-2):

Նախորդ տարվա սեպտեմբերի 28-ին՝ ադրբեջանաթուրքական ագրեսիայի ծավալման հաջորդ օրը, BGR-ն էլեկտրոնային նամակներ էր ուղարկում հարձակման մեջ մեղադրելով հայկական կողմին: Պատերազմի ընթացքում ԱՄՆ Հայ Երիտասարդաց Դաշնակցության ակտիվիստները մի քանի հանրահավաք են արել BGR-ի վաշինգտոնյան կենտրոնակայանի մոտ՝ պահանջելով խզել կապերը Ալիևի կառավարության հետ և հայերի արյան հաշվին փող չաշխատել (ինչպես նշված էր ցուցապաստառներից մեկին): Ամերիկահայերը նաև հեռախոսազանգերով էին նույն պահանջները հղում BGR-ին, կոչ անում բոյկոտել Walgreens դեղատները, քանի որ նշված ցանցը նույնպես վճարում է BGR-ին լոբբինգի համար: Հայկական կողմի նման մարտավարությունը նախկինում արդյունավետ է եղել. 2015-ին Լոս Անջելեսի օդակայանը և Կալիֆոռնիայի Օլյանդ քաղաքի նավահանգիստը հայ համայնքի պահանջով խզեցին կապերը Gephardt Group լոբբիստական ֆիրմայի հետ (Port): Ընդհանուր առմամբ Թուրքիայի լոբբիստ Gephardt Group-ն այս եղանակով կորցրեց տարեկան մեկ միլիոն դոլարից ավելի, քանի որ այդքան նրան կվճարեին, եթե հարաբերությունները շարունակվեին: Ընկերության սեփականատեր Դիբ Գեպարդը նախ ավելացրեց վարձը, ապա խզեց կապերը Թուրքիայի հետ: BGR-ի նկատմամբ այս մարտավարությունը այս պահի դրությամբ մասնակի արդյունք է դեռ տվել, քանի որ առկա տեղեկություններով՝ 2021-ից BGR-ն ավելացրել է վարձը՝ Բաքվից լրացուցիչ փող գանձելով իրենց հավելյալ գլխացավանքի համար: Ցավալին այն է, որ BGR-ի՝ ԱՀ դեսպանատան հետ կապերի պատասխանատուն էթնիկ հույն Մարկ Թավլարիդիսն է, որը Վաշինգտոնի հունական տաճարի հոգևորականի որդին է: Ամերիկահայ շրջանակներում հայտնի է պատմություն, որ Թավլարիդիս ընտանիքի անդամներից մեկը ներողություն է խնդրել ամերիկահայ գործչից իր ազգականի աշխատանքի համար՝ ասելով, որ Ալիևի վարչակազմի հետ նրա գործարքները ցավով են ընդունվում ընտանիքի անդամների կողմից:

Եզրակացություն

ԱՄՆ-ում Ադրբեջանի լոբբիստական աշխատանքի ուսումնասիրությունը կարևոր է Բաքվի քաղաքականության միտումներն ավելի գլոբալ առումով պատկերացնելու համար: Տեսականորեն նմանօրինակ գործնական հետազոտություններով հնարավոր է պատկերացում կազմել նաև այլ երկրներում ադրբեջանական լոբբիստական մեքենայությունների մասին, հստակեցնել այն համապարփակ ռազմավարությունը, որ Արցախի, մայր Հայաստանի և Սփյուռքի դեմ որդեգրել է Բաքուն:

Արձանագրեցինք, որ հայկական կողմի ուժեղացող ճնշումը, Էթիկայի հարցերով հանձնաժողովի քննությունները, մամուլի բացահայտումները, Գյուլենականների՝ Էրդողանի կառավարության հետ կոնֆլիկտը, Մամադովների չեզոքացումը, 2014-15թթ.-ին նավթի զգալի գնանկումը բերեցին ադրբեջանական լոբբիստների դիրքերի անկմանը: Ադրբեջանականի ֆոնին ամերիկահայ լոբբիի դիրքերն առավել կայուն են,

քանի որ հիմնված են ԱՄՆ քաղաքացիների աշխատանքի օրինական իրավունքի, ոչ քաղաքական կոնյուկտուրաների ու ստի վրա: Սակայն աղբյուրների կողմի ներկայիս պարտությունը չպետք է համարել վերջնական: Նրանք ունեն փող և Թուրքիայի կառավարության աջակցությունը: Հայ համայնքը մշտական զորաշարժերի մեջ պետք լինի՝ համապատասխան մոնիտորինգի և հակազդման աշխատանքներով քայքայելու հակառակորդի հակահայ նախաձեռնությունները:

Ինչպես մի առիթով նշել է ԱՄՆ Հայ Դատի գրասենյակի մամուլի պատասխանատու Եղիսաբեթ Չոլջյանը. «Դիրքերում կանգնած տղաները թող իմանան, որ մենք էլ այստեղ ենք որպես մի երկրորդ շարաայուն դիրքերը պահելու համար»:

Օգտագործված գրականություն / Works Cited

1. «336 СД». *Память Народа*, <https://pamyat-naroda.ru/warunit/336%20сд/?backurl=/warunit/?q=336%20сд&page=1>, Доступно: 18 Ноября, 2021.
«336 SD». *Pamjat' Naroda*, [The memory of the People] <https://pamyat-naroda.ru/warunit/336%20sd/?backurl=/warunit/?q=336%20sd&page=1>, Dostupno: 18 Nojabrja, 2021.
2. «В американском штате Невада объявлен траур в связи с геноцидом азербайджанцев». *Day.Az* 01 Апреля, 2009, <https://news.day.az/politics/151869.html>, Доступно: 18 Ноября, 2021.
«V amerikanskom shtate Nevada ob`javlen traur v svjazi s genocidom azerbajdzhancev». [Mourning has been declared in the US state of Nevada in connection with the genocide of Azerbaijanis] *Day.Az* 01 Aprelja, 2009, <https://news.day.az/politics/151869.html>, Dostupno: 18 Nojabrja, 2021
3. «Karabakh Foundation. - новый уровень продвижения азербайджанской культуры искусства и истории в США». *Interfax.az*, 01.03.2011, <http://interfax.az/view/458614>, Доступно: 18 Ноября, 2021.
«Karabakh Foundation. - novyj uroven' prodvizhenija azerbajdzhanskoj kul'tury iskusstva i istorii v SShA». [Karabakh Foundation. - a new level of promotion of Azerbaijani culture, art and history in the USA] *Interfax.az*, 01.03.2011, <http://interfax.az/view/458614>, Dostupno: 18 Nojabrja, 2021.
4. «Azerbaijan Society of America», <https://azsociety.org/proud>, Accessed: 18 Nov. 2021.
5. «12 out of 150 top donors Turkish.» *Hawaii Free Press*, <http://www.hawaiifreepress.com/Portals/0/Article%20Attachments/Takai%20Gulen%20MONEY%201.pdf>, Accessed 18 Nov. 2021.
6. «Azerbaijan Spends Unprecedented Resources on Lobbying.» *Crude Accountability*, 16 Dec. 2019, <https://crudeaccountability.org/azerbaijan-spends-unprecedented-resources-on-lobbying/>, Accessed: 18 Nov. 2021.
7. Azeri, Tomris, «A Proud with Azerbaijani Heritage». *Azerbaijan Today*. 03 February 2021, <https://azerbijantoday.az/2021/02/03/a-proud-american-with-azerbijani-heritage/>, Accessed: 18 Nov. 2021.
8. «Board of Directors» *Azerbaijani-American Council*, <http://azeris.org/index.php/board/>. Accessed: 18 Nov. 2021.
9. «Dr. Adil Baguirov: Political and Social Activist.» *Elect Bagirov*, <http://www.electbagirov.com/index.html>, Accessed: 18 Nov. 2021.
10. «Emre Elci: Harem Carpets LLC.» *Karabakh Foundation*, <http://karabakhfoundation.com/shop/emre-elci-harem-carpets-llc/>, Accessed: 18 Nov. 2021.

11. "Engagement Agreement." *U.S. Department of Justice*, 1 Jan. 2014, <https://efile.fara.gov/docs/5926-Exhibit-AB-20140430-41.pdf>, Accessed: 18 Nov. 2021.
12. "Exhibit, Execution." *U.S. Department of Justice*, 03 March 2017, <https://efile.fara.gov/docs/5430-Exhibit-AB-20170320-60.pdf>, Accessed: 18 Nov. 2021.
13. "Hawaii Recognizes Nagorno-Karabakh Republic's Independence." *Asbarez*, March 30 2016, https://asbarez.com/hawaii-recognizes-nagorno-karabakh-republics-independence/?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A%20Asbarez%20%28Asbarez%20News%29, Accessed: 18 Nov. 2021.
14. "House Resolution 115." *Tennessee General Assembly*, <https://www.capitol.tn.gov/Bills/108/Bill/HR0145.pdf>, Accessed: 18 Nov. 2021.
15. "HJ 0002 – Support of Azerbaijan." *State of Wyoming 66th Legislature*, <https://wyoleg.gov/Legislation/2014/HJ0002>, Accessed: 18 Nov. 2021.
16. "H.R. no. 9 House Resolution" *Hawaii House of Representatives*, https://www.capitol.hawaii.gov/session2014/bills/HR9_PDF, Accessed: 18 Nov. 2021.
17. "H.R. no. 13, House Resolution." *Hawaii House of Representatives*, https://www.capitol.hawaii.gov/session2014/bills/HR13_PDF, Accessed: 18 Nov. 2021.
18. "Issue a Proclamation commemorating and recognizing the war crime of the Khojaly Massacre." *The White House*, 26 Jan. 2013, <https://petitions.obamawhitehouse.archives.gov/petition/issue-proclamation-commemorating-and-recognizing-war-crime-khojaly-massacre-and-its-victims/>, Accessed 18 Nov. 2021.
19. "Mark Takai: ANCA Report Card, 114th Congress." *Armenian National Committee of America*, <https://anca.org/congress/mark-takai-10632-114/>, Accessed: 18 Nov. 2021.
20. "No formulation "genocide" used by Georgia in reference to Aghdam events of February 1992." *Panorama.am*, 28 Feb. 2021, <https://www.panorama.am/en/news/2012/02/28/usa-georgia-xocali/804206>, Accessed: 18 Nov. 2021.
21. "Port of Oakland Refuses to Renew Gephardt Contract." *Armenian National Committee of America*, 12 March 2015. <https://anca.org/press-release/port-of-oakland-refuses-to-renew-gephardt-contract/> Accessed: 18 Nov. 2021.
22. "Recognition of the Genocide of Khojaly" *Administrative Department of the President of Azerbaijan*, <https://files.preslib.az/projects/khojali/enkhojali/gl5.pdf>, Accessed: 18 Nov. 2021.
23. "South Dakota Rejects Anti-Armenian Measure." *Armenian National Committee of America*, 25 Feb. 2014, <https://anca.org/press-release/south-dakota-rejects-anti-armenian-measure-2/>, Accessed: 18 Nov. 2021.
24. "Strong Support for Azerbaijan from Colorado State Senate". *Consulate General of the Republic of Azerbaijan in Los Angeles*, 30 Jan. 2015, <https://losangeles.mfa.gov.az/en/news/3489/strong-support-for-azerbaijan-from-colorado-state-senate>, Accessed: 18 Nov. 2021.
25. "The Azerbaijan America Alliance Announces Former Congressman Dan Burton as Chairman of the Board." *PR Newswire*, 13 Feb. 2013, <https://www.prnewswire.com/news-releases/the-azerbaijan-america-alliance-announces-former-congressman-dan-burton-as-chairman-of-the-board-191097441.html> Accessed: 18 Nov. 2021.
26. "Unofficial Copy as of 03.01.2016." *Legiscan.com*, <https://legiscan.com/KY/text/SR168/id/1355658/Kentucky-2016-SR168-Draft.pdf>, Accessed: 18 Nov. 2021.

27. “Wiki: Who Owns What in Azerbaijan.” Wikileaks, https://wikileaks.org/gifiles/docs/13/1358784_-eurasia-wiki-who-owns-what-in-azerbaijan-.html, Feb 2, 2020, Accessed: 18 Nov. 2021.
28. “Yusif Babanli.” *Western Caspian University*, <https://wcu.edu.az/en/page/babanliyusif>, Accessed 18 Nov. 2021.
29. Baguirov, Adil. “Khojaly Massacre Deserves Recognition” *The Hill*, 21 Feb. 2013, <https://thehill.com/blogs/congress-blog/foreign-policy/284237-khojaly-massacre-deserves-recognition>, Accessed: 18 Nov. 2021.
30. Davidson, Adam. “Donald Trump’s Worst Deal” *New Yorker*, 13 March 2017, <https://www.newyorker.com/magazine/2017/03/13/donald-trumps-worst-deal>, Accessed 18 Nov. 2021.
31. Eagle, Nathan. “Azerbaijani Aloha Sends Hawaii Lawmakers Across Planet on Pricey Trip.” *Honolulu Civil Beat*, 11 July 2013, <https://www.civilbeat.org/2013/07/19489-azerbaijani-aloha-sends-hawaii-lawmakers-across-planet-on-pricey-trip/>, Accessed: 18 Nov. 2021.
32. ---. “Why Do Two Hawaii Lawmakers Care So Much About Azerbaijan?” *Honolulu Civil Beat*, 11 Feb. 2014, <https://www.civilbeat.org/2014/02/21151-why-do-two-hawaii-lawmakers-care-so-much-about-azerbaijan/>, Accessed: 18 Nov. 2021.
33. Gray, Rozie. “Inside Azerbaijan’s Bizare Lobbying Push.” *Buzzfeed*, 02 June, 2014, <https://www.buzzfeednews.com/article/rosiegray/inside-azerbaijans-bizarre-us-lobbying-push>, Accessed: 18 Nov. 2021.
34. Itkowitz, Colby. “Which Foreign Countries Spent the Most to Influence U.S. Politics?.” 14 May, 2014, <https://www.washingtonpost.com/blogs/in-the-loop/wp/2014/05/14/which-foreign-countries-spent-the-most-to-influence-u-s-politics/>, Accessed: 18 Nov, 2021.
35. Lowenthal, Ben. “Azerbaijan-Hawaii Relations?” *The State of Aloha*, 28 Feb. 2014, <http://stateofaloha.blogspot.com/2014/02/azerbaijan-hawaii-relations.html>, Accessed 18 Nov. 2021.
36. Rozen, Laura “What is David Plouffe Doing in Azerbaijan.” *Foreign Policy*, 09 Feb. 2009. <https://foreignpolicy.com/2009/02/09/what-is-david-plouffe-doing-in-azerbaijan/> Accessed: 18 Nov. 2021.
37. Sassounian, Harout. “Turkish Denialist Helps Publicize Truth about the Armenian Genocide.” *Armenian Weekly*, March 03 2016, <https://armenianweekly.com/2016/05/03/kirlikovali-kabc/>, Accessed: 18 Nov. 2021.
38. Schreck, Carl. “Ex-U.S. Congressman Quits Azerbaijani Lobby Group Citing Nonpayment.” *Radio Free Europe/ Liberty*, March 02 2016, <https://www.rferl.org/a/former-us-congressman-dan-burton-quits-azerbaijan-lobby-group-nonpayment/27585777.html>, Accessed: 18 Nov. 2021.
39. Simson, Glenn. “Plouffe to Donate Speaking Fee to Pro-Democracy Groups.” *The Wall Street Journal*, Feb. 10 2019, <https://www.wsj.com/articles/SB123421448248665029> Accessed: 18 Nov. 2021
40. Stewart, Chris. “Elections 2018: Montgomery County Recorder Candidates at odds over electronic filing of records.” *Dayton Daily News*, 28 October 2018, <https://www.daytondailynews.com/news/local-govt--politics/electon-2018-montgomery-county-recorder-candidates-odds-over-electronic-filing-records/0t3dakSNYqnWtenrHA4LLP/>, Accessed: 18 Nov. 2021.
41. Williams, Phil, “Lawmaker Says \$10K Contribution, Resolution Just ‘Coincidence’.” *NewsChannel Five*, 07 Sep. 2015, <https://www.newschannel5.com/news/newschannel-5-investigates/lawmaker-says-10k-contribution-resolution-just-coincidence>, Accessed: 18 Nov. 2021.

AZERBAIJAN'S LOBBY ACTIVITIES IN THE UNITED STATES (2000-2020)

HAYKARAM NAHAPETYAN

*Liberty University, History Classes, Ph.D. Student,
Lynchburg, VA, USA*

The article examines the dynamics of the formation, development and a certain decline of the Azerbaijani lobby in the United States. By bringing together historical and contemporary facts, the article describes the aggressive anti-Armenian activities of the Azerbaijani lobbying groups and the countermeasures of the Armenian lobby.

As expected, at the core of the anti-Armenian work of Absheron Peninsula's lobbyists is the political-lobbying and propaganda efforts against Artsakh. The author tried to showcase that the Azerbaijani lobby of the United States in reality represents an entity controlled by the government of Azerbaijan and subject to Aliyev. As a contrast to that, the Armenian American political lobby-groups represent independent organizations of US citizens of Armenian origin. In this capacity, the Azerbaijani lobby, in fact, takes actions that technically are against US legislation, as they act as an external force that seeks to influence the political processes of the U.S.

During the work, the author used Armenian, Russian, American, Azerbaijani-Turkish publications and narratives. In addition, as a result of field research, interviews were conducted with organizations of the Armenian community and Armenian activists.

Key Words: *The Azerbaijani lobby, Turkish lobby, the Artsakh (Nagorno-Karabakh) conflict, recognition of Artsakh's independence, the Armenian-American community, Hai Tad (the Armenian National Committee of America), the State Oil Company of the Azerbaijan Republic.*

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЛОББИСТОВ АЗЕРБАЙДЖАНА В США (2000-2020ГГ.)

АЙКАРАМ НААПЕТЯН

*студент докторантуры
исторического факультета Университета Либерти,
г. Линчбург, штат Вирджиния, США*

В статье рассматривается динамика становления, развития и определенного упадка азербайджанского лобби в США. При сопоставлении исторических и современных фактов представлена агрессивная антиармянская работа лоббистских групп Азербайджана и противодействие ей армянского лобби.

Как ожидалось, в основе антиармянской работы апшеронских лоббистских групп лежит политико-лоббистская и пропагандистская работа против Арцаха. Автор стремится представить факты, о том, что азербайджанское лобби США в реальности является структурой, подконтрольной правительству Азербайджана и Алиеву. В противоположность этому, политические структуры американских армян являются независимыми структурами граждан США армянского происхождения. При таком формате в работе азербайджанского лобби, по сути, присутствует

деятельность, идущая вразрез с законодательством США. По сути, лоббисты Баку выступают в роли внешней силы, которая стремится влиять на политические процессы в Америке.

Во время работы над статьей автор использовал армянские, русские, американские, азербайджано-турецкие публикации и литературу. Помимо этого, в результате полевых исследований были проведены интервью с организациями армянской общины и армянскими активистами.

Ключевые слова: *азербайджанское лобби, турецкое лобби, арцахский (нагорно-нарабахский) конфликт, признание независимости Арцаха, Армянская община Америки, Ай-Дат (Армянский Национальный Комитет Америки), Государственная нефтяная компания Азербайджанской Республики.*